

Mikszáth Kálmán Bede Anna tartozása
című novellájának elemzése
a felelősség szempontjából

Kérdések:

– *Miért érezte magát felelősnek a családja Annáért?*

Anna családtagjuk volt, s meghalt. Egyrészt szerették volna jóvátenni azt a kárt, amit ő elkövetett volt, ezért édesanyja fizette tartozását; másrészt azt akarták, hogy halála után nyugalma legyen, ezért ment volna húga börtönbe Anna helyett.

– *Vajon a novella a népi babonáságról szól?*

Szól az arról, ám mást nem látni benne igencsak fölületes olvasás volna. Valójában a szerző anélkül, hogy egyértelműen osztaná a népi hiedelmet a visszajáró, sírjában nyugalmat nem találó lélekről, föltárja e hit értelmét, megmutatja értékét, ha tetszik, egzisztenciális jelentését.¹

Mindenesetre maga e babona bár fontos, mégsem egyetlen, s megkockáztatom, nem is központi mozzanata az elbeszélésnek. Elsődleges szerepe, hogy éles fénybe állítsa az emberi felelősséget. A hangsúly nem annyira a babona babonavoltára, hanem az általa föltáruuló erkölcsi mozzanatra esik.

– *Mily alapvető bölcsesség állhatott a babonák mögött?*

Nem magányos egyének, hanem kapcsolatrendszerben létező személyek vagyunk, ezért felelősséget hordozunk egymásért. E kapcsolatrendszer, illetve felelősségünk szellemi, azaz – nem anyagi, hanem – erkölcsi természetű. Bizonyos értelemben a halálon túl is kötelez. Erkölcsi értékeink (törvény, felelősség) fölülműlnak bennünket s örökök.

– *Mi köze az elbeszélésnek a felelősséghez?*

Az eddigiek megisméltése nélkül rámutathatunk arra, hogy már a cím „*tartozás*”-t emleget. A történet központi mozzanata az Erzsínél lévő bírósági (idéző) „*végzés*”, mely büntetőjogi értelemben vétkeiséget állapít meg, s büntetés letöltésére kötelez. A többször is előforduló „*törvény*” szó pedig arra a szabályra utal, ami nagyobb nálunk, s ezért kötelező számunkra. A fölsorolt fogalmak mind fontos szerepet játszanak az írásban, s mind a felelősségre utalnak.

Az emberségben megvalósuló felelősség kérdése azonban nemcsak Bede Anna egyszerű családtagjainak magatartásában mutatkozik meg, hanem a történet másik főszereplőjében, a bíróében. Ő fáradtsága, fásultsága ellenére – vagy épp amiatt is? – fölismeri a helyzet kihívását s megfelel rá:

Átlép a törvény betűjén, anélkül, hogy megszegné azt. A bírák törvényfelfogása szerint ugyanis a halott rokonságán nyilvánvalóan nem kell foganatosítani az ítéletet. Erzszi börtönbevonulása a halott Anna helyett egyenesen törvénytelenység volna. Másrészt a leány jó lelkiismerettel nem távozhat a bíróságról, hacsak nem mondják ki nénje ártatlanságát.

„*Odafönt másképp tudódott ki az igazság.*” – jelenti ki végül a bíróság elnöke. A törvény modern fölfogásából kiindulva mindössze egy egyszerű lélek megnyugtatásáról volna itt szó; egy kegyes, ám megbocsátható hazugságról. Mélyebbre nézve azonban egy erkölcsi dilemma föloldását láthatjuk, mely mind a törvényteleniséget (a helyettesítő büntetést), mind a lelketlen bánásmódot (a leány elzavarását) elkerüli.

---

¹ Mikszáth szelíden ironikus stílusa egyszerre sugall józan távolságtartást a népies szellemhittől, használja föl azt irodalmi motívumként, s teszi egyszersmind elfogadhatóvá.

A bíró tehát kilép a jog által meghatározott törvényes hivatalnok szerepéből, túllép fáradt fásultságán, kissé talán atyáskodva nyugtatja meg a leányt, viszont igazi megbecsüléssel és tisztelettel küldi haza.

Idézett mondata ugyanakkor kétértelmű, még ha maga a bíró nem is ilyennek szánta volna: Az „*odafönt*” első pillantásra utalhat a királyi ítélőtáblára, azonban érhető akár Isten és/vagy az örök igazság világára. Mikszáth anélkül, hogy erőltetné ez utóbbi értelmezést, nyitva hagyja annak lehetőségét: mi, olvasók elgondolkozhatunk azon, hogy az igazi és teljes körű igazságszolgáltatás csak annak számára lehetséges, akinek minden információ rendelkezésére áll, s akinek tekintetét semmilyen igaztalanság nem homályosítja el. A földi törvény megítélheti ugyan Bede Annát, Isten ítéletét azonban senki emberfia ki nem mondhatja róla.²

*

Mikszáth 1882-ben adta ki a *Jó palócok* címen 15 kisebb elbeszélését, ezekkel alapozta meg végleg írói hírnevét.³ A *Bede Anna tartozása* szintén e kötetben jelent meg. Első alkalommal már fölnőtt fejjel olvastam végig ezen elbeszélésfüzért. Nekik is köszönhetem: beleszerettem Mikszáthba. Nemcsak szelíd – soha nem bántó vagy igaztalan – humorával, egyszerűen szép nyelvével, hanem egyúttal emberi érzékenységével lopta be magát szívembe.

Ezen érzékenységről a *Bede Anna tartozása* ugyancsak meggyőzően tanúskodik.⁴ Viktor E. Frankl kifejezésével élve talán leginkább a lelkiismeretet azonosíthatnánk evvel a képességgel, hiszen ezen keresztül érzékeli az ember a transzcendencia hívását.⁵ Ez az érzékelés teszi lehetővé számára, hogy aztán a meghallott hívásra cselekedeteivel, magatartásával, életével válaszolva túllépjen önmagán. Az elemzett elbeszélés szépen tanúskodik erről az öntranszcendenciáról, Mikszáth egész életműve pedig arról a humorról, amely az öndistanciához alighanem elengedhetetlen.

Bakos Gergely OSB

---

² A felelősségnek e legmagasabb rendű alakja, az Isten, illetve lelkiismeretünk előtti felelősség.

³ Vö. életrajzát a neki szentelt honlapon <http://www.nograd.net/irodalom/mikszath/elet/> – 2013. április 18.

⁴ A Puskás Tivadar Távközlési Technikum Mozgóképfelkészítési Szakkörének érdekes kísérlete a mű filmre vitele. A hozzáillesztett keretelbeszélés (ha kissé didaktikusan is) egy logopedagógiai, de legalábbis kifejezetten értékorientált felhasználását mutatja Mikszáth írásának. A rövidfilmet lásd <http://www.youtube.com/watch?v=NQL5FQO42HA> – 2013. április 18.

⁵ Frankl tíz tézisében így ír az emberről: „[Er ist] durchtönt und durchklungen vom Anruf der Transzendenz. Diesen Anruf der Transzendenz hörte er ab im Gewissen”. Lásd a Német Logoterápiás Társaság honlapján http://www.logotherapie-gesellschaft.de/aktuelles/Pressemappe_DINA5.pdf – 2013. április 18.